

Розвідувальні дані як один із вирішальних чинників російсько-української війни

Паливода В. О., головний консультант центру зовнішньополітичних досліджень

Експертне середовище Республіки Польща надалі здійснює системний моніторинг перебігу російсько-української війни, аналізує роль окремих чинників, що впливають на позицію сторін. За висновками відомого експерта Я. Раубо, Україна успішно протистоїть агресії РФ як в оборонній сфері, так і у сфері розвідки.

Яцек Марцін Раубо – випускник факультету політичних наук і журналістики Університету імені Адама Міцкевича у м. Познані. Підготував і захистив дисертацію на тему прийняття рішень в оборонній політиці США. Спеціалізується на різних аспектах міжнародної безпеки. Член Польського товариства політичних наук та Польського товариства міжнародних досліджень. На постійній основі співпрацює з порталом Defence24. Коментує безпекові проблеми на найважливіших польських телеканалах і радіостанціях.

Деякі країни-члени НАТО¹ підтримують боротьбу Українського народу проти російської навали, надають необхідні матеріальні ресурси, зокрема протитанкові системи та зенітно-ракетні комплекси. Водночас для досягнення успіхів у війні особливо цінним є також співпраця спецслужб, інформація про яку, звісно, не може афішуватися.

Високу ефективність і масштаб співпраці розвідувальних спецслужб України та країн НАТО зумовлено якісною зміною сприйняття Росії з боку західних спецслужб. Наразі РФ є для них розвідувальним пріоритетом. Такий підхід, власне, може бути одним із ключових чинників російсько-української війни.

Ще до початку агресії Росії проти України західні медіа з посиланням на дані американських і британських спецслужб повідомляли про плани нападу РФ на Україну. Наводилися навіть конкретні дати й час можливих ударів, але, оскільки перші прогнози не справдилися, аналітики піддали їх сумніву². Було зроблено припущення, що це елемент психологічного впливу на росіян з боку Вашингтону та Лондона, і що Кремль може відмовитися від вторгнення до сусідньої держави через втрату раптово-

¹Я. Раубо свідомо використовує поняття «деякі», оскільки частина країн – членів НАТО утримується від постачання нашої державі озброєння, а Угорщина декларує своє «невтручання у війну». За словами Генерального секретаря Альянсу Й. Столтенберга, НАТО надає військову підтримку Україні, що не призведе до повномасштабної війни за участі цієї організації.

²Щонайшвидше, російська розвідка провела операцію зі стратегічного дезінформування на зразок тієї, що провела фашистська Німеччина напередодні нападу на СРСР.

сті. Проте Росія все-таки розпочала бойові дії (хоча й не в одну з прогнозованих дат), що підтвердило достовірність розвідувальних даних спецслужб США та Великої Британії, а також дозволило подолати певну недовіру в трансатлантичних відносинах. Після початку російсько-української війни начальник Головного штабу Збройних сил Франції генерал Тьєррі Буркхард визнав помилковість оцінок французьких розвідслужб щодо намірів РФ³. Він пояснив попередній скептицизм французької сторони стосовно даних спецслужб США й Великої Британії наслідками охолодження відносин з «англосаксонськими» спецслужбами через ініційовану Вашингтоном 2003 р. операцію «Свобода Іраку»⁴.

З'ясовуючи причини нинішніх успіхів розвідувальних служб порівняно із ситуацією агресії Росії у 2014 р., експерт доходить висновку, що на той час загрози європейській безпеці, пов'язані з політикою РФ, не були оцінені належним чином. Багато заходів, вжитих НАТО у 2014 р., мали ознаки реактивних, а не активних дій. Якби тоді, наприклад, американці отримали інформацію про заплановані дії РФ на Кримському півострові, це не спричинило би превентивні дії, як це мало місце 2022 р. Зокрема, йдеться про передислокацію військових підрозділів США та інших країн НАТО на східний фланг Альянсу.

Зміни у сприйнятті Росії в розвідувальному аспекті стосуються не суто збору даних із кількох джерел, а про їх включення до процесів аналізу та ухвалення політичних рішень у Вашингтоні, Лондоні та, ширше, в усьому трансатлантичному просторі.

Якісні зміни

Захоплення Криму, розв'язання війни на Донбасі, ризиковані таємні операції в різних країнах світу створили в росіян відчуття, що вони здатні повернути собі статус наддержави. Це стосувалося не лише політичних, а й військових і розвідувальних позицій. Москва розпочала повільне, копіткою відновлення сфер свого впливу за допомогою прихованої діяльності.

Широко «інвестувалося» в агентів впливу, розвиток каналів дезінформації (Russia Today, Sputnik та ін.) та ринок торгівлі сировиною. Основою своїх відносин із НАТО росіяни зробили загрозу, постійно проводячи поблизу флангів Альянсу масштабні військові навчання. Це спричинило якісні зміни в підготовці фахівців і технічних засобів західних розвідок на російському напрямі. Тобто що сильніше РФ бажала продемонструвати свої військові, розвідувальні можливості, а також агресивні наміри, то прагматичніше Захід визначався щодо своїх розвідувальних пріоритетів. Щонайшвидше, російські аналітики не усвідомили наслідків цього для власної стратегії.

Я. Раубо зазначає, що загалом в ХХІ ст. низка подій стала «сюрпризом» для західних спецслужб: 11 вересня; війна з тероризмом, дії Китайської Народної Республіки, які підбивають післявоєнний міжнародний устрій (і не лише в Індо-Тихоокеанському регіоні), поведінка Росії. Проте спецслужби змогли зрештою трансформуватися й навіть спільними зусиллями перейти до наступальної протидії.

Своїм вторгненням в Україну 2014 р. і вчиненням інших агресивних дій (замахом на вбивство Сергія Скрипаля у Великій Британії з використанням небезпечної хімічної речовини або збиттям літака рейсу МН-17) РФ посилила мотивацію до протидії в різних державах Заходу. Москва роздратувала навіть Францію, оскільки почала конкурувати з нею за вплив у низці африканських держав.

Політична мотивація у Вашингтоні чи Лондоні логічно призвела до зміни пріоритетів у діяльності їхніх розвідувальних служб. Завдяки цьому й співпраці партнерів стала можливою принципово інша реакція на російську агресію проти України. Збройні сили РФ перетворилися на важливу мішень для операцій західних спецслужб: від систем зв'язку до діяльності науково-технічної розвідки (наприклад, американцям вдалося захопити в Лівії російський комплекс «Панцирь-С1»⁵).

Потребу американців і британців у вивченні діяльності російської армії посилила її участь у війні у Сирії. Після так званої Арабської весни росіяни підтримали режим Б. Асада і розгорнули там свій військовий контингент. Ротація особового складу в цьому контингенті відбувається так, щоб військо-

³На початку квітня 2022 р. стало відомо, що начальник Управління воєнної розвідки генерал Ерік Відо буде звільнений за помилкові прогнози щодо планів Росії відносно України.

⁴20 січня 2003 р. міністр закордонних справ Франції Домінік де Вільпен заявив: «Ми вважаємо, що воєнне вторгнення до Іраку буде найгіршим рішенням».

⁵«Панцирь-С1» (за класифікацією НАТО SA-22 Greyhound) – самохідний зенітний ракетно-гарматний комплекс (далі – ЗРГК) наземного базування. У березні 2022 р. після вторгнення російських військ один ЗРГК було знищено Збройними силами України в м. Баштанці Миколаївській області, а три захоплено.

вослужбовці РФ могли отримати якомога більше бойового досвіду. Проте, як виявилось, сирійський досвід важко перенести на реалії війни проти України⁶. Зважаючи на американську присутність у Сирії, можна припустити, що розвідувальне товариство США впродовж усіх цих років уважно спостерігало за розвитком подій у країні й перебуванням російських військових на Близькому Сході.

Синергія діяльності

У Росії після багатьох років правління В. Путіна, ймовірно, також є низка можливостей для отримання розвідувальної інформації у різних державних і військових структурах. На це спрацювала корупція, наразі ще помітніша, а також боротьба між різними кремлівськими кланами за владу, політичний та економічний вплив тощо. На думку польського експерта, певним сигналом про наявність у західних спецслужб особових джерел інформації (Human Intelligence, HUMINT) навіть на найвищому рівні було повідомлення про вивезення з Москви агента ЦРУ⁷.

Не виключеною є наявність інших джерел, надто режим В. Путіна все-таки є менш закритим, ніж радянський. До війни з Україною можливості контролю за виїздом за кордон державних службовців і пересічних громадян РФ було обмежено, що сприяло вербуванню росіян і роботі зі створеною агентурою. Американці та британці також можуть розраховувати на значну підтримку партнерських спецслужб у континентальній Європі⁸. Йдеться, наприклад, про високоефективну естонську розвідку.

На думку польського експерта, важливою є також розвідувальна активність України на російському напрямі. Раптово атакована у 2014 р., Україна мусила визначити ефективну розвідку проти Росії та її збройних сил головною метою захисту своєї незалежності. Це, зрештою, також визначило поточні воєнні успіхи Києва у російсько-українській війні.

Я. Раубо наголошує, що ефективність розвідувальної діяльності проти Росії посилювалася, зокрема, завдяки синергії з контррозвідувальною діяльністю стосовно РФ. Багато країн Європи, які були налаштовані нейтрально чи навіть проросійськи, після 2014 р. (особливо після справи С. Скрипаля) почали наголошувати на порушенні Кремлем неписаних правил ведення розвідки.

Результатом цього стала низка видворень із кількох країн російських розвідників, які працювати під дипломатичним прикриттям. Проте місцеві контррозвідки констатували демонстративну самовпевненість росіян, які ще мали значну кількість співробітників спецслужб під прикриттям у своїх посольствах і консульствах. Часто також відсутній паритет між кількістю російських дипломатів у державах перебування й кількістю дипломатів цих держав у Росії⁹.

Можливо, найефективнішим інструментом збору інформації західними державами щодо Росії й одночасно індикатором пріоритетів Заходу є радіоелектронна розвідка (SIGINT). Нині Україну відкрито і дуже активно підтримують США¹⁰, Велика Британія та Канада. До цього переліку треба додати й Австралію, яка теж задекларувала військову допомогу українцям¹¹. Усі зазначені країни (плюс Нова

⁶ У цьому контексті показовим є призначення новим керівником «спеціальної воєнної операції» командувача військ Південного військового округу генерала армії О. Дворнікова, який керував діями російських військових у Сирії у 2015–2016 рр., що є ще одним прорахунком Кремля у війні з Україною.

⁷ У вересні 2019 р. американські медіа повідомили, що в 2017 р. ЦРУ провело операцію з евакуації свого агента – високопосадовця адміністрації президента РФ. За даними газети «КоммерсантЪ», агентом був співробітник Управління зовнішньої політики О. Смоленков, який у 2003–2008 рр. працював у посольстві РФ у Вашингтоні, де і міг бути завербований.

⁸ На початку квітня 2022 р. Сейм РП уніс поправку до ст. 130 Кримінального кодексу Польщі («шпигунство»). Зміни значно посилюють покарання за цей злочин аж до довічного позбавлення волі. Проте за погодженням з Агентством внутрішньої безпеки РП дозволяється співпраця польських громадян із партнерськими спецслужбами (наприклад, ЦРУ чи британською МІ-6). Така співпраця (особливо в нинішніх умовах) значно підтримуватиме операції, спрямовані, зокрема, проти Росії та Білорусі.

⁹ Через вторгнення Росії в Україну 28 країн світу, ЄС та ООН оголосили персонами нон грата 475 співробітників дипломатичних представництв і консульських установ РФ (станом на 12 квітня 2022 р.), переважна більшість яких були розвідниками під прикриттям. Видворення їх у такій кількості здатне тимчасово, якщо не назавжди, серйозно порушити функціонування «легальних» резидентур СЗР та ГУ ГШ ЗС РФ. У зв'язку з цим можна очікувати на активізацію діяльності російської розвідки з інших позицій.

¹⁰ 11 квітня 2022 р. Спеціальний комітет у справах розвідки Сенату Конгресу США звернувся до директора Національної розвідки Е. Хейнса із проханням налагодити інформаційний обмін із українськими спецслужбами. Зокрема, сенатори-республіканці одностайно наполягали на тім, щоб адміністрація Дж. Байдена ділилася з Україною додатковими розвідданими не лише про Донбас, а й про Крим.

¹¹ Україна отримала від Австралії 20 сучасних бронетранспортерів Bushmaster, протитанкову зброю та амуніцію на загальну суму 58,4 млн дол. США.

Зеландія) належать до розвідувального альянсу Five Eyes, FVEY. У поєднанні з SIGINT-ресурсами європейських держав утворюється потужний інструмент, що дозволяє збирати й аналізувати гігантські обсяги інформації про Росію, її збройні сили і, передусім, її плани та слабкі місця.

Польський експерт припускає, що росіяни, плануючи агресію проти України, не передбачали такої переваги й концентрації ресурсів SIGINT у противника. Навпаки, контррозвідувальне та криптологічне забезпечення систем зв'язку російської армії є не на найвищому рівні. Крім того, захоплення українськими спецслужбами та ССО військовослужбовців і польових вузлів зв'язку збройних сил РФ може лише посилити ефективність SIGINT країн – членів НАТО. Росіяни також програють Україні (а надто західним державам) у кіберпросторі.

Поряд із SIGINT існує ще один вид розвідувальної діяльності – видова розвідка (IMINT), що має важливе значення для воєнних операцій, тому що надає можливість отримувати значні обсяги даних із супутників-шпигунів. Крім того, наприклад, у Польщі, є значна кількість людей, котрі захоплюються аналізом відкритих даних (OSINT) на основі космічних знімків із комерційних супутників¹². Це теж може стати в пригоді українцям у їхній боротьбі з російським агресором.

¹² Усі американські комерційні супутники є апаратами подвійного призначення, оскільки компанії мають державні контракти, за якими більша частина отримуваної видової інформації передається до Національного агентства геопросторової розвідки США.